

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 19–20 травня 2022 року)

Суми
Сумський державний університет
2022

4. Попов С. Що визнається показанням з чужих слів: позиція ВС. Судово-юридична газета: веб-сайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/196450-scho-viznayetsya-rokazannuyam-z-chuzhikh-sliv-rozitsiya-vs> (дата звернення 02.04.2022).
5. Шабаровський Б.В. Перевірка доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09/ Націонал. ун-т «Острозька академія», Острог, 2019. 237 с.
6. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2014. 824 с.
7. Кримінальний процес України: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов та ін.; за ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. Х.: Право, 2000. 496 с.
8. Нор В.Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів : Вид-во ЛДУ, 1978. 112 с.
9. Кримінально процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар у 2 т./ О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. 768 с.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СЛІДЧОГО СУДДІ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Ільченко О.В.

*к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Необхідність охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження в Україні, а також забезпечення неупередженого та ефективного розслідування зумовлюють розробку та запровадження нових правових інститутів для вдосконалення системи кримінальних процесуальних гарантій. (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК) [1, с. 97]. Саме на інститут слідчого судді у кримінальному процесі покладено здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження на стадії досудового розслідування.

Термін «слідчий суддя» та його процесуальний статус визначені у пункті 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, згідно з яким ним є суддя суду першої ін- станції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, перед- баченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду [2].

Звернувшись до історії права, можна визначити процесуальну природу поняття «слідчий суддя». Це словосполучення найбільшого поширення набуло після здійснення в Російській імперії судової реформи 1864 р. Проте аналіз розвитку судоустрою та процесуального законодавства свідчить, що за своїми функціональними обов'язками судовий слідчий тих часів нічим не відрізнявся від звичайного слідчого в кримінальному процесі радянського періоду, за тим лише винятком, що структурно він належав до окружного суду чи до судової палати, всі його рішення підлягали судовому контролю, а скарги на його дії розглядалися цими судовими органами.

Історія розвитку національного кримінального процесуального законодавства України свідчить про докорінні зміни, які відбулися за часи її незалежності в аспекті контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. Так, КПК України 1960 р. функцію контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному процесі під час досудового слідства здебільшого покладав на органи прокуратури [3, с. 72].

У кримінально-процесуальному законодавстві європейських країн по-різному визначається суб'єкт уповноважений здійснювати контрольні функції на досудовому провадженні. Приміром, посада слідчого судді існує в КПК Латвії та Італії. У кримінальному процесі Франції функціонують і слідчі судді, й судді по свободах та ув'язненню. Суддя по кримінальному переслідуванню передбачений за КПК Республіки Молдова. У КПК Литовської Республіки закріплено статус судді досудового провадження. У ФРН судові повноваження при проведенні дізнання покладаються на суддю-дізнавача [4, с. 897].

Основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження у справі на досудових стадіях. Це зумовлює специфічний характер виконуваної ним кримінально-процесуальної функції, яка полягає у забезпеченні законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні у кримінальній справі [4, с. 675].

Компетенція слідчого судді поширюється також на випадки необхідності проведення під час досудового розслідування відповідних експертиз. Так, згідно з положеннями ч. 3 ст. 242 КПК за ухвалою слідчого судді здійснюється примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи у разі відмови такої особи від проведення зазначених експертиз, та за ухвалою слідчого судді вирішується питання щодо залучення експерта за клопотанням сторони захисту у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення

експерта. Крім того, КПК запровадив новий інститут – допиту свідка чи потерпілого слідчим суддею під час досудового розслідування, якщо існують або раптом виникли обставини, що можуть унеможливити допит зазначених осіб під час судового провадження (ст. 225 КПК). Існування цього інституту є винятком із загального правила про безпосередність дослідження доказів, відповідно до якого суд повинен досліджувати докази безпосередньо. Запобіжними заходами згідно з ч. 1 ст. 176 КПК є: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт; тримання під вартою [3, с. 74].

У дослідженнях вітчизняних науковців існують різноманітні погляди стосовно статусу слідчого судді. На думку Ю.В. Скрипіної, слідчим суддею є суддя, що «забезпечує законність і обґрунтованість обмеження основоположних прав та свобод особи на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні, до повноважень якого належить прийняття рішень про застосування заходів процесуального примусу, а також проведення слідчих та інших кримінально-процесуальних дій, що обмежують права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого або прокурора» [5, с. 7].

В. Т. Маляренко та П. П. Пилипчук вважають, що слідчий суддя повинен здійснювати повноваження судового контролю за досудовим розслідуванням, покладені на нього Конституцією України, а також приймати рішення про застосування всіх заходів процесуального примусу, які суттєво обмежують конституційні права і свободи людини, вирішувати питання про відповідальність за невиконання або неналежне виконання процесуальних обов'язків, розглядати скарги на постанови про відмову в порушенні кримінальної справи та про закриття кримінальної справи, про усунення захисника від участі у справі [6, с. 14].

Щодо порядку набуття статусу слідчого судді певним суддею, КПК України встановлює, що слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду. Також у ч. 5, ст.21 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" зазначено що до обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення [7].

Тобто закон встановлює, що статус слідчого судді набувається шляхом обрання слідчого судді з поміж суддів певного суду іншими судьями цього ж суду. При цьому в законі немає жодних вимог чи обмежень до кандидата на виконання функцій слідчого судді, не встановлюється мінімальної чи максимальної кількості слідчих суддів у певному

суді залежно від загальної кількості суддів цього суду, не передбачається жодної залежності набуття особою цього статусу відносно спеціалізації цього судді у певній категорії справ. Також закон не встановлює і не регламентує порядку висунення претендентів на цей статус, порядку скликання і проведення зборів суддів, їх кворуму, необхідної кількості голосів за обрання особи [8, с. 28].

Всі ці питання закон фактично відносить на вирішення зборів суддів певного суду, розраховуючи, що судді зможуть самотійно їх врегулювати. Лише на випадок не вирішення цього питання зборами суддів, закон передбачає, що статус слідчого судді поза обранням й без урахування згоди такої особи набуває найстарший за віком суддя цього суду.

Отже, найстарший за віком суддя в окремому суді буде змушений виконувати функції слідчого суддя незалежно від власної волі, у випадку не вирішення питання про обрання таких осіб, та без урахування того, чи довірили б саме йому його колеги судді виконувати дані функції. Найстарший за віком суддя не може відмовитися від виконання покладених на нього функцій, оскільки відсутність в суді слідчого судді може паралізувати хід досудового розслідування по кримінальним справам. Крім того, така відмова може вважатися ухиленням від здійснення правосуддя, що може мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Таким чином, слідчий суддя як суб'єкт кримінального провадження, має велике процесуальне значення, від нього значною мірою залежить тактика досудового розслідування і судова перспектива кримінального провадження у подальшому. Слідчий суддя є надійним бар'єром щодо порушень прав людини під час проведення досудового розслідування. І хоча даний інститут детально регламентований, залишається достатньо питань, які потребують вирішення на законодавчому рівні.

Введення інституту слідчого судді у вітчизняне законодавство є важливим кроком на шляху до реформування судової системи України, адже це має забезпечити законність та обґрунтованість в прийнятті рішень стосовно застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» / А. В. Панчишин // Часопис Київського університету права. – К., 2010. – №2. – С.95-98.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

3. Руденко В. процесуальний статус слідчого судді. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 3(4). С. 71-78.
4. Туманянц А. Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. *Форум права*. 2012. № 2. С. 896-901.
5. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2008. 219 с
6. Маляренко В. Головні напрями розбудови кримінального судочинства, структура і зміст майбутнього КПК України / В. Маляренко, П. Пилипчук // *Право України*. – 2000. – №8. – С.10-20.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
8. Омельчук Л.В., Клімковська Х.І. Процесуальний статус слідчого судді в кримінальному процесі України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11, № 3. С. 98–106.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Анісімова Ю. В.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Безпека осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, є важливою умовою для здійснення ефективного та неупередженого кримінального провадження, прийняття справедливого рішення по справі. Так, в Україні було запроваджено інститут забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, який передбачає здійснення правоохоронними органами ряду правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [1]. Проте нині механізм функціонування зазначеного інституту в нашій країні все ж є недосконалим, недостатньо врегульованим на законодавчому рівні, та потребує впровадження позитивного досвіду зарубіжних країн.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють питання забезпечення безпеки осіб, які сприяють кримінальному судочинству, є Конституція України,